

Boris İsakoviç Tatarintsev'in Ardından

Boris İsakoviç Tatarintsev, (1939-2011)

İlker Tosun*

Tuva Türkçesi ile ilgili son derece kıymetli sözlük çalışmaları ile tanınan Boris İsakoviç Tatarintsev, 72 yaşında vefat etti.

4 Ekim 1939 yılında Kazakistan'ın "Petropavlosk" olarak da bilinen "Kızılyar" şehrinde doğan Tatarintsev, yüksek öğrenimini 1963'te Novosibirsk Devlet Üniversitesinde, Eğitim Fakültesinin Tarih ve Filoloji Bölümünde tamamladı. 1964 yılında yine aynı üniversitede Bilimler Akademisinin Sibiry bölümüne bağlı Tarih-Filoloji-Felsefe Enstitüsünde asistan olarak görev yaptı. B. İ. Tatarintsev, kendisi de başta Saha Türkçesi olmak üzere Sibiry grubu Türk lehçeleri üzerine araştırmaları olan Prof. Dr. Elizaveta İvanovna Ubryatova'nın öğrencisi oldu. Bu dönemde uzmanlık alanı olarak Tuva Türkçesini seçen Boris İsakoviç, hocası Prof. Dr. Ubryatova'nın rehberliğinde bilhassa Tuva Türkçesinin söz varlığı üzerinde çalıştı.

1968 yılında "*Vliyaniye Leksiki Ruskogo i Mongol'skogo Yazıkov Na*

---

* Okt. Dr. Trakya Üniversitesi, Araştırma Enstitüsü, Edirne,

Razvitiye Leksiçeskoj Sistemi Sovremennogo Tuvinskogo Literaturnogo Yazıka” (Rus ve Moğol Dillerinin Söz Varlığının Çağdaş Tuva Yazı Dili Söz Varlığının Gelişimine Etkisi) adlı doktora tezini tamamlayan Boris İsakoviç Tatarintsev, Tuva’da daha önce “*Tıvanıñ Dıl, Literatura bolgaş Töögünüñ Ertem-Şiinçilel İnstitutu*” (Tuva Dil, Edebiyat ve Tarihini Araştırma Enstitüsü) adıyla faaliyet gösteren, günümüzde ise “*Tıvanıñ Gumanitarlıg Şiinçilelder İnstitutu*” (Tuva Sosyal Bilimler Enstitüsü) adını alan araştırma enstitüsünde çalışmaya başladı. Tatarintsev, enstitüde görev yaptığı yıllarda özellikle Tuva Türkçesinin söz varlığı ve komşu dillerle olan ilişkileri üzerine odaklanırken, bu konularla ilgili olarak “*Ruskiye Leksiçeskiye Zaimstvovaniya v Sovremennom Tuvinskom Yazıke*” (Modern Tuvacada Rusça Ödünç Sözcükler), “*Mongol’skoe Yazıkovoe Vliyaniye Na Tuvinskuyu Leksiku*” (Moğolcanın Tuvacanın Söz Varlığına Etkisi), “*Smısloviye Svyazi i Otnoşeniya Slov v Tuvinskom Yazıke*” (Tuva Türkçesinde Anlam İlişkileri) gibi eserler kaleme aldı.

B. İ. Tatarintsev, enstitü bünyesinde bir taraftan kendi eserlerini yayımlarken, bir taraftan da kurumda hazırlanan diğer dil çalışmalarına da redaktör olarak katıldı. 1970-1990 yılları arasında yoğunlaşan bu çalışmalar arasında “*Tuvinsko-Mongol’sko-Russkiy Razgovornik (1972)*” (Tuvaca-Moğolca-Rusça Konuşma Kılavuzu), “*Tuvinsko-Russkiy Frazzeologičeskiy Slovar (1973)*” (Tuvaca-Rusça Deyimler Sözlüğü), “*Rusko-Tuvinskogo Slovarya Obşçestvenno-Političeskih Terminov (1979)*” (Rusça-Tuvaca Sosyo-Politik Terimleri Sözlüğü), “*Rusko-Tuvinskogo Slovar (1980)*” (Rusça-Tuvaca Sözlük) gibi Tuva Türkçesi açısından temel sayılabilecek eserler yer almaktadır.

Tatarintsev’in Türklük bilimi açısından en büyük hizmetlerinden birisi de Tuva Türkçesinin ilk tek dilli sözlüğü olan ‘*Tolkoviy Slovar*’ *Tuvinskogo Yazıka*’nın (Tuva Dıldıñ Tayılbırlıg Slovarı / Tuvacanın Açıklamalı Sözlüğü) hazırlanması için ilk somut adımı atmasıdır. Tuva Türkçesinin bir yazı dili oluşu sürecinde Rusça-Tuvaca, Tuvaca-Rusça, Tuvaca-Moğolca ve Tuvaca-İngilizce (daha sonradan bu sözlüklere Tuvaca-Türkiye Türkçesi Sözlüğü de eklenmiştir) gibi iki dilli sözlükleri ortaya konmuş, ancak Tuvaca-Tuvaca bir sözlüğü hazırlanmamıştı. İlk defa 1943 yılında planlanan ancak bir türlü gerçekleştirilemeyen tek dilli sözlük projesi için Boris İsakoviç’in 1981 yılında yayımladığı “*Tıva Dıldıñ Tayılbırlıg Slovarına Material Çır Talazı-bile İnstruksiya*” (Tuva Dilinin Açıklamalı Sözlüğüne Malzeme Toplanması Hakkında Kılavuz) adlı çerçeve program, bir milat teşkil etmektedir. Bu kılavuzdan sonra B. İ. Tatarintsev, K. A. Biçeldey, Ç. M. Dorju, M. B. Martanool, D. A. Monguş, Y. Ş. Hertek gibi dilciler ile birlikte bu sözlük için ikinci kılavuz olan ‘*Tıva Dıldıñ Tayılbırlıg Slovarın Turguzarınıñ İnstruksiyazı*’nı (Tıva Dilinin İzahlı Sözlüğünün Hazırlanması İçin Kılavuz) yayımlanmış, sözlükteki madde başları, bu madde başlarının açıklamaları ve örnekleri

kartotekse yazılmaya başlanmıştır. Boris İsakoviç'in somutlaştırdığı bu çalışma nihayet sonuçlarını vermiş, sözlüğün ilk cildi 2003, ikinci cildi ise 2011 yılında yayımlanmıştır.

Merhum Türkolog Tatarintsev'in en bilinen eseri, kuşkusuz '*Etimologičeskiy Slovar' Tuvinskogo Yazıka*'dır. Boris İsakoviç Tatarintsev'in tamamlamaya ömrünün vefa etmediği bu eser ilki 2000, ikincisi 2002, üçüncüsü 2004 ve sonuncusu 2008 yılında yayımlanan *dört ciltten oluşmaktadır. İlk dört ciltte 3658 sözcük madde başı olarak değerlendirilmiş*, bu sözcüklerin kökenleri gerek Türk dilin tarihi ve çağdaş lehçeleri ile gerek Moğolca gibi Tuva Türkçesinin üzerinde büyük etkisi olan komşu dillerle kıyaslanarak araştırılmıştır. Hacim bakımından sahasının en büyük eserlerinden bir olan bu etimolojik sözlük, Tuva Türkçesi ve diğer dillerin arasındaki ortak söz varlığını, Tuva Türkçesinin ağızlarında yaşayan sözleri göstermesi açısından son derece kıymetli bir *çalışmadır*.

Ömrünün büyük bir kısmını kendi doğum yerinden uzakta, Tuva'da ve Tuva Türkçesine adayarak geçiren Boris İsakoviç Tatarintsev, Tuva Devlet Üniversitesinde ders vermiş, bu süre zarfında pek çok asistan yetiştirmiştir. Hazırladığı etimolojik sözlüğün başarısı üzerine 2007 yılında Tuva Cumhuriyeti Başkanlık Ödülüne layık görülen bilim adamı, iki yıl sonra "profesör" unvanı almaya hak kazanmıştır. 25 Ocak 2011 tarihinde uzun süredir tedavi gördüğü rahatsızlığının ardından geçirdiği kalp krizi nedeniyle vefat eden büyük Türkolog Boris İsakoviç Tatarintsev, kırk yıldan fazla bir süredir hizmet verdiği Tıvanın Gumanitarlık Şiinçilelder İnstitutu'nda yapılan törenin ardından toprağa verildi. Gerek Tuva Türkçesi gibi Türk dili için büyük önem arz eden bir saha üzerine verdiği çalışmalar, gerek yetiştirdiği bilim adamları nedeniyle Türk kültürü ve dili için büyük emekleri olan Boris İsakoviç Tatarintsev'in vefatı Türklük bilimi için çok büyük bir kayıptır.